

UN CONTE TELEKI DESPRE TRANSILVANIA ȘI ROMÂNII LA 1848

de IOAN SPATAN

Revoluția maghiară de la 1848 a avut ca exponent de mare autoritate și influență la Paris pe un anume conte Teleki, pe Ladislau. A fost fratele mai mic al guvernatorului Ardealului, ultimul (1841-1848), contele Iosif Teleki devenit președintele Academiei Maghiare, custode al Coroanei și autor al cunoscutei, voluminoasei, nu tot atât obiectivei pe cât pretențioasei monografii asupra Hinuazilor și care, negând evidența, pleda pentru originea lor maghiară. Probabil că felul acesta neofit îl califica obligatoriu la scaunul de președinte al Academiei Maghiare.

Opusul acestui zel, familiar la Telekiști, Ladislau, deși nu mai puțin maghiar ca ceilalți, lasă după sine amintiri mult mai pretențioase: o înaltă prestață personală și o eleganță morală care îl vor face, cel mai de văză personaj maghiar în străinătate, într-un timp când zdrobiți în interior, ei vor căuta în afară susținere, apărare și sprijin. Atunci, poate singurul lor om de export, cultivat, pregătit și înzestrat a fost contele Ladislau Teleki (ceilalți, neexceptându-l nici pe Kosouth, nu erau decât mărimi locale maghiare). El avea acel sentiment al măsurii în gândire și în stil atât de specific latinilor, dar absent compatrioților săi.

Dar să revenim la frații Teleki, frați care contrastau unul față de celălalt. Deci, în afară de Iosif, Ladislau mai avea un frate, pe Dominic care a scris "Istoria jacheriei lui Horia" cum o numea el, în 1869. În ei se descoperă vizibil două tradiții: una de rasă, de sânge, și alta de conjunctură, de corijare a destinului, de oportunitate. Originea lor ca și cea a Huniazilor nu lasă nici o indoială: ei făceau parte din aristocrația românească a Ardealului maghiarizată prin veacurile XV și XVI, prin accesul la conducerea statului și avantajele rezultate din acesta. În aceste două veacuri naufragiază complet nobilimea română din Ardeal, ne mai rămânând din ea nici un vestigiu, doar vagi amintiri la unii cum că ei sunt rămășițe ale românilor. Deznaționalizarea a reușit complet și mulți dintre ei au jucat chiar roluri importante în istoria noii nații în care s-au contopit. Morala Telekieștilor a fost cea dinastică, nu a naționalității organice, ci a celei dirijate, acceptate. Ei au devenit maghiari pentru a obține și păstra privilegiile de castă. În ei a stat triumfătoare ca și în ceilalți nobili, tot timpul morala feudală hrăpăreață, senzuală, dominatoare. Serii de Telekiești au trăit fericiți în această ontologie materialistă, dar iată că apare unul care nu o mai admite, nu o mai găsește interesantă, unul care,

altfel constituit, mai în armonie cu legile firii, cu moralitatea, unul care să râvnească la alte adevăruri, la cele ultime, existențiale pe care le-au ignorat înaintașii săi și atunci se produce, inevitabil, profundă, catastrofa telekiană.

Antecedentele maghiare ale Telekieștilor sunt cunoscute, cele premaghiare nu. Cele maghiare au dat oameni politici și șefi de stat, oportuniști și realiști, beneficiari și profitori. Dar iată că apare omul generator de tragedie. Apare întâmplător, accidental sau este unul care cu antene mai puternice sufletești prinde senzorial și alte ecouri mai îndepărtate, nu numai maghiare ci și premaghiare, românești, împotriva cărora se zbate haotic, confuz.

Cauza sinuciderii lui Ladislau Teleki să fi fost deci un conflict rasial din el? Direct, desigur că nu. Indirect, probabil. Ea pare a răsări din mistica sângelui, dintr-un zbucium al subconștientului. Cum? Sever Bocu în volumul său "Drumuri și răscruți"¹ ne dă un posibil răspuns la întrebare.

Iată-l:

Ladislau trăiește de mic în Franța unde își face și liceul. Este un elev remarcabil. În contact însă cu cultura latină, picătura de sânge valahă din el va ieși la suprafață. Ladislau se întoarce un alt Teleki, transformat. Revoluția îl va răpi cu ea, dar pe aripa picăturii de sânge el se va avânta deasupra prejudecăților maghiare, singur printre conaționali săi el reacționând altfel în fața fenomenelor vieții decât semenii săi. El va simți că în chestiuni fundamentale stă mai aproape de românii cu care ajunge des în contact la Paris, decât cu maghiarii săi cu care va avea numeroase conflicte de idei. Și este acesta, credem noi, un posibil răspuns.

Până la el o serie de Telekiești s-au remarcat în istoria maghiarilor. În mod deosebit, unul, Iosif Teleki din veacul al XVII-lea, cancelar al principelui Oppofi a fost stăpân pe epocă, poate figura cea mai importantă a istoriei Transilvaniei. Datorită lui și a unui alt om de stat ardelean, celebrul Martinuzzi, istoriografia maghiară conchidea axiomatic că Ardealul a dat oameni politici și de stat mai de seamă decât Ungaria, care a știut a strecura mica lor țărișoară nevătămată printre stâncile periculoase ale evului mediu, în vreme ce ea ajungea la Mohacs.

Cserey în Istoria sa (Cserey Historiaya) îl arată pe cancelarul Teleki ca o personalitate atât de covârșitoare încât pe lângă el principele nu era decât un figurant. Cât despre originea Telekieștilor, Cserey spune că la Curte, Cancelarul nu era numit decât valahul. Astfel, arată istoricul, aici chefurile se țineau lanț și la ea acest Oppofi obișnuia a le striga convivilor:

"Să bem confrăți, fără grijă că ne veghează valahul care nu bea".

Și valahul veghea. Nu mișca o frunză în Principat fără știrea lui. Totul se făcea și se desfăcea prin el. Valahul îl degreva pe Principe de orice griji, până la urmă, spune tot Cserey, și de cea a echilibrului său conjugal. Se va înscrie cu un act și în istoria universală încorporând

Ardealul Habsburgilor. Ca preț pentru aceasta obține titlul de "conte" pentru sine și urmași. Acest fapt însă nu i-a adus laude din partea maghiarilor.

Al doilea Teleki remarcabil a fost Samuel, bibliofilul, care a cheltuit averi pentru celebra sa bibliotecă din Târgu-Mureș și care avea ambiția să rivalizeze cu Corviniana, cele peste 40.000 de volume fiind foarte multe pentru acea perioadă.

Oportunist tipic, el a fost un instrument a lui Iosif al II-lea în politica sa de germanizare și considerat, în consecință, ca nepatriot de către maghiari, dar în oarecare simpatie cu istoria românilor și cu care ia contact trecător, recunoscând că românii sunt locuitorii cei mai vechi ai Transilvaniei (mai 1791). Și aceasta atunci când Iosif II după ce primește *Supplex Libellus Valachorum* îl trimite lui Teleki, care era președintele Cancelariei Aulice Transilvane pentru a-i cere avizul.

Și ca un fapt divers, credem că nu e lipsit de interes să amintim și de un Teleki al anilor 1918. Când trupele române intrau în Ardeal, cei din partea locului au vrut să devasteze castelul istoric al Telekieștilor de lângă Reghinul Săsesc pentru a distruge toate vestigiile iobage. Pentru a-și salva castelul contele le-a ieșit înainte rugându-i să nu-l devasteze pentru că și el e român. Și ca să găsească crezare a propus, și mulțimea a acceptat, ca o delegație să intre în castel pentru a i se prezenta documentele privind originea lor românească. După puțin timp comisia s-a convins că într-adevăr documentele contelui erau convingătoare. Și contele a fost anunțat. Nu e însă o probă forte, deoarece la stabilirea originii celor cu dublă origine, important este nu numai ce cred alții despre ei, ci și ceea ce cred ei înșiși despre ei, și asta mai ales la strâmtoare.

Ce au crezut Telekieștii despre originea lor? Au crezut-o maghiară? Nu. Dar, ca și Huniazii, doreau să și-o treacă prin romanism. Biografil le atribuie o origine dalmată fiind înrușiți indirect cu Huniazii prin soția lui lancu, Elisabeta de Murzsino, Marginea, pe care o pretind tot dalmată. Au rămas însă datorii cu răspunsul cum din dalmați au devenit direct maghiari, evitând forma valahă, și asta pe când în Ardeal nobilimea română încă mai trăia.

Am făcut această digresiune necesară însă pentru explicarea fenomenului Teleki de la 1848. Iar acum să revenim la Ladislau.

Contele Ladislau Teleki a fost cea mai importantă și interesantă figură a emigrației maghiare, după înfrângerea revoluției. În timpul ei, Ladislau Teleki era ministrul plenipotențiar la Paris al guvernului Batthyani, calitate în care câștigă cele mai prețioase legături și pe care le va valorifica mai apoi ca emigrant. Încă din această funcție îi scria, la 29 iunie 1849, amicului Pulstky.

"... Treburile îmi merg prost, nu mă mai pot înțelege cu ministrul meu (contele Bethyani Kazmer, ministru de externe în cabinetul Batthyani Ludovic, n.n.) pe chestia naționalităților. E clar că prin îndrumările ce le primesc în opoziție cu vederile mele nu pot rămâne la post, trebuie să plec,

asta însă să rămână între noi, cu atât mai mult cu cât știu că și tu ești de părerile lui..."².

Emigranții noștri de la Paris, Goleștii, Brătienii, Bălceștii, fac cunoștință cu el în redacțiile și saloanele pariziene, se strâng chiar aceste relații deoarece prin formație intelectuală era și el francez, latin și vorbind limba la perfecție, adora Franța și Parisul unde se simțea ca acasă.

Adunările emigranților au fost foarte des prezidate de contele Teleki care, cum am mai spus strălucea la Paris. El și-a însușit în totalitate principiile prințului Czertorisky privitoare la națiuni, cehii, croații, slovacii, sârbii având mulți apărători mai ales în rândurile slavilor, românii nu aveau decât pe unul singur, acesta fiind, ciudat, un maghiar, pe contele Ladislau Teleki! Cum se explică acest fapt? El nu era mai puțin maghiar ca ceilalți, ca și Kossuth, de exemplu, conaționalii lui nici nu puneau la îndoielă aceasta, dovadă că deși se deosebea în această chestiune de ei a fost totuși ales în unanimitate în directoratul ce-l înlocuia pe Kossuth ca persoană din conducere, menținându-i însă ca președinte, dar dublat de alte două persoane dintre care una a fost contele Teleki. Și aceasta datorită prestigiului său. El era un gentleman veritabil pentru care minciuna era o povară, un aristocrat fin, de rasă care simțea toată lipsa de sinceritate interioară a tezei maghiare. Trebuia totuși o adevărată îndrăzneală să ia atitudine împotriva veleităților maghiare absurde, dar urmate de toți, ilogice pentru oricine, dar nu și pentru capetele lor. Teleki a avut această îndrăzneală prin acel spirit aristocrat care-i era înăscut, organic, dacă nu și prin acea picătură de sânge valah ce s-a putut răsfrăti în el. Situația lui nu a fost ușoară. Conaționalii săi calomniiau sistematic tot ce era românesc. Iancu era înfățișat ca un mercenar al Vienei, poporul român ca un popor înapoiat, slugarnic, inapt pentru libertăți. Teleki repudia aceste invective. El era un ardelean ce cunoștea poporul român și căruia i se va fi vorbit de originea sa. Pierzându-și de mic copil părinții, el a fost crescut de fratele său mai mare, guvernatorul Ardealului, la curtea acestuia, la Cluj. Și atunci când emigranții munteni apărau în acele reuniuni pe Iancu, pe români, Teleki era de partea lor, leal, aristocratic, sincer și susținea, cu temeritate din partea unui maghiar, teza românească. Nu o susținea întâmplător, ci cu convingere, cu acea convingere pe care credea că trebuie să o susțină, să o apere cu riscuri, alături de Golești, Brătieni, de Bălcești. Istoria noastră nu se cuvine să ignore aceasta, să nu cunoască, dimpotrivă, e datorare să recunoască în paginile ei tot adevărul despre contele Ladislau Teleki.

Dar iată ce găsim în memoriile transmise de Pulszky, între altele, privitor la el:

"... Teleki și-a însușit cu desăvârșire principiile lui Czartoryski în privința națiunilor. Teza lui era că fiecare naționalitate are dreptul la viață națională independentă și la teritoriu propriu și aceasta a mers până acolo încât la o ședință a emigranților le-a spus-o verde Goleștilor și Brătienilor că în privința Ardealului, dacă el trebuie să rămână independent

sau să se alătore Ungariei sau României, el nu recunoaște altcuiva dreptul de a decide decât Ardealului! Maghiarii prezenți l-au întrerupt, l-a făcut atent să nu vorbească așa pentru că acasă va fi considerat trădător! Teleki s-a întors cu dispreț către cel care l-a întrerupt măsurându-l din cap până în picioare după care s-a dus să-l caute pe Andrassy, ministrul de externe de mai târziu al monarhiei, rugându-l să-l provoace la duel pe cel care l-a întrerupt. Andrassy a primit, dar l-a rugat pe Teleki să-i istorisească cum s-a întâmplat. Și când Teleki l-a informat, acesta i-a sugerat să-și caute mai bine alt secundant francez, pentru că în cazul acesta nici un maghiar n-ar face-o, nefiind nici unul de părerea că Ardealul trebuie dat românilor. Aceasta l-a dezgustat pe Teleki până într-atât încât n-a voit să mai audă de emigranții maghiari cărora le-a întors spatele. Cu mine s-a certat mai dinainte, cu Klapka s-a bătut în duel, cu un cuvânt, cu toate că în viața mea n-am cunoscut un om mai drept și mai nobil ca dânsul, totuși n-am cunoscut nici pe un altul mai dificil cu care înțelegerea putea fi mai greu de imaginat”³.

Cu toată disensiunea dintre el și conaționalii săi, dintre el și Kossuth, cu care rupe raporturile și nu le mai reia decât după 7 ani, prestigiul lui Teleki era în creștere. El era omul cu cea mai mare influență la Paris dintre emigranți, cu legături la Palais Royal.

La 11 ani după înăbușirea revoluției, Ladislau Teleki se întoarce în țară. Tinerimea universitară îl aclama pe străzile Budapestei, iar aici febra revoluționară potolită numai la suprafață se reaprindea. Îndeosebi situația parlamentară devenea complet răsturnată. I se făcu loc imediat la Parlamentul reîntrunit, ca o concesie a Împăratului, după atâția ani de absolutism și dictatură.

În acest Parlament se aflau și partizani ai revoluționarilor din străinătate însă numai ca minoritate, majoritatea formând-o aderenții lui Déak, șeful curentului moderat, liberal și care urmărea împăcarea cu Împăratul. Acum acest grup revoluționar primea întăriri neașteptate prin intrarea neprevăzută în scenă a lui Teleki.

El deveni imediat liderul opoziției și amenința să devină al întregului Parlament revoluționar.

În marea luptă care era angajată, confuzia și agitația creștea ceas cu ceas. Și care era marea problemă a bătăliei? Împăratul a deschis Dieta din Budapesta printr-un rescript regal. Conflictul izbucni chiar la început pe tema răspunsului ce trebuia dat Împăratului. Majoritatea vota să răspundă printr-o adresă după o uzanță constituțională, partizanii ei numindu-se “adresiști”. Opoziția refuza să-i recunoască Împăratului drepturi de suveran, deoarece neîncoronându-se ca rege al Ungariei el exercita, după părerea ei, numai de fapt suveranitatea, nu și de drept, deci rescriptul său nu se cuvenea să se facă pe cale de adresă, ci printr-o simplă “rezoluție”, de aici și denumirea lor de “rezoluționiști”. Partizanii lui Déak aveau o mare majoritate în Cameră până la intrarea în scenă a lui Teleki, de aici încolo majoritatea se topea devenind minoritate. Ziua bătăliei

constituționale a fost fixată pe 9 mai. Nimeni nu se îndoia că Teleki răsturnase complet raportul de forțe din Cameră și toată lumea se întreba îngrijorată de urmările de a doua zi ale unei asemenea victorii. Ce putea urma?

Reizbucnirea ostilităților dintre Coroană și Națiune? Pe ce se putea bizui o asemenea politică? Pe ajutorul lui Napoleon al III-lea?

Déak însuși se văzu îndemnat să-l caute pe Teleki și să-l întrebe dacă atitudinea sa se baza pe ceva garanții din partea lui Napoleon al III-lea pentru că în cazul acesta - spunea el - Camera ar accepta poate să se ralieze punctului său de vedere, și să înceapă Revoluția, dar dacă nu, să-l roage să nu împingă națiunea la noi dezastre. Teleki i-a declarat loial că nu are nici un fel de garanții din partea lui Napoleon al III-lea. Sub aceste auspicii se deschide ședința din ziua de 9 mai. Președintele abia o deschise și anunță că contele Teleki s-a sinucis peste noapte cu un foc de revolver. O agitație de nedescris a cuprins Camera. Nimeni nu voia să creadă. Atmosfera era încrucișată de blesteme, de indignări, de vociferări. L-au ucis! - strigau deputații. Dar adevărul era cel comunicat de președinte. Teleki s-a sinucis într-adevăr și acesta a fost un act al voinței sale.

El a fost găsit mort în camera de hotel strângând în mâini un revolver, cu capul aplecat spre notițele discursului său la care lucrase și care trebuia să fie, și a fost, cântecul său de lebdă.

A murit la vârsta de 50 de ani. Cu el se stingea un suflet de apostol. Ideea înțelegerii româno-maghiare a cărei valoare Teleki a recunoscut-o ca putând să modifice toată situația politică din zona Dunării a avut pseudo-apostoli, mai mulți, dar apostol adevărat, curajos, nu l-a avut decât pe el. El a văzut clar că această idee are o condiție sine qua non: Ardealul este românesc!

NOTE

1. Sever Bocu, Drumuri și răscruci, vol. II, București, 1945, p. 313.
2. Apud, Op. cit., p. 316.
3. Pulszky, Viața și epoca mea, apud, Sever Bocu, op. cit.

**THE COUNT TELEKY ABOUT TRANSYLVANIA AND
THE ROMANIANS OF 1848**

- Abstract -

The author tries to present count Ladislau Teleky's personality. He was one of the leaders of the Hungarian emigration in Paris.

Count Teleky views in a realistic way the problems of the Romanian living in Transylvania as a majority. Unlike his contrymen he lacks in an exacerbate nationalism.

Translated by Daniela Zdrenghea